

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีผู้กรองสาร (Gatekeeper)

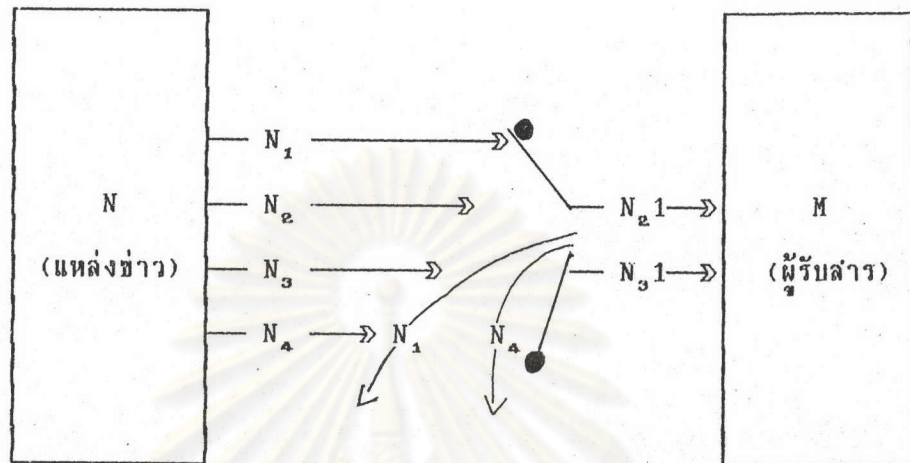
แนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ "ผู้กรองสาร" (Gatekeeper) นี้ มาจากข้อเขียนของ เคเลวิน (K. Lewin, 1974) ซึ่งให้ข้อสังเกตว่าข่าวสารมักจะไหลผ่านช่องทางต่าง ๆ อันประกอบไปด้วย บริเวณประตูที่มีการปล่อยหรือกักข่าวสารต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ หรือโดยวินิจฉัยของผู้เฝ้าประตูเองว่า จะยอมให้ข่าวสารใดไหลผ่านไปได้อย่างไร (พีระจิรโสภณ, 2529 : 624)

วิลเบอร์ ชรัมม์ (Wilbur Schramm) (2532 : 103 อ้างถึงใน เมตตา กฤตวิทย์, พิชนี เศษจรยา, กิรินันท์ อนวัชศิริวงศ์) กล่าวว่า ผู้กรองสารเป็นผู้มีสิทธิในการเปิดเผยหรือปิดบังข่าวสารที่จะส่งผ่านไปยังประชาชน เป็นเสมือนนายทวารของการรับข่าวสารของประชาชน

ดังนั้น ผู้กรองสารจึงเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการส่งสารขององค์การทางสื่อมวลชนเป็นบุคคลที่ควบคุมการไหลของข่าวสาร ตัดสินว่าข่าวอะไรควรส่งต่อไป หรือข่าวอะไรควรตัดออกไปทั้งหมด อันได้แก่ นักข่าว บรรณาธิการ ผู้เขียน ผู้พิมพ์ นักวิจารณ์ฯ ฯลฯ

ดี.เอ็ม.ไวท์ (D.M. White, 1950) (2528 : 197 Dennis Mcquail and Sven Windalbh) ได้ศึกษาถึงบทบาทของบรรณาธิการข่าวโทรเลขของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของอเมริกาฉบับหนึ่ง ซึ่งบรรณาธิการมีกิจกรรมในการตัดสินใจคัดเลือกข่าว เพื่อตีพิมพ์งานหนังสือพิมพ์มีส่วนคล้ายกับหน้าที่ผู้กรองสารแสดงได้ดังรูป

Gate (ประตู)

- N = แหล่งของข่าวต่าง ๆ
 N_1, N_2, N_3, N_4 = ข่าวแต่ละชิ้น
 $N_{2,1}, N_{3,1}$ = ข่าวที่ถูกเลือก
 M = ผู้รับสาร
 N_1, N_4 = ข่าวที่ไม่ถูกเลือก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบจำลองผู้เฝ้าประตูของ White

แบบจำลองนี้แสดงให้เห็นว่า จากต้นตอแหล่งข่าว (สำนักข่าวโทรเลข) จะมีข่าวสารมากมายส่งมาถึงสำนักงานหนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ต่าง ๆ บรรณาธิการข่าวจะทำหน้าที่ผู้กรองสาร โดยการคัดเลือกข่าวสารบางข่าวทิ้งไปและคัดเลือกข่าวสารบางข่าวเพื่อตีพิมพ์หรือออกอากาศ โดยมีการตัดแต่งให้เหมาะสมกับเวลา เนื้อหา หรือลักษณะสื่อ เพื่อส่งไปยังผู้รับสารต่อไป

อรนุช เลิศจรธารักษ์ (2532 : 35) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของผู้กรองสารว่าไม่เพียงแต่เลือกหรือปฏิเสธสารต่าง ๆ ที่เข้ามาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่จัดสารนั้น ๆ ให้อยู่ในรูปแบบที่ต้องการ ตลอดจนกระทั่งกำหนดการนำเสนอข่าวสาร เวลาหน่วงเหนี่ยวสารนั้นไว้หรือเสนอสารทั้งหมดซ้ำ ๆ กัน หรือเลือกเสนอบางส่วนเท่านั้น

3. แนวคิดในด้านข่าวพัฒนาของ Hester

อัลเบิร์ต แอล เฮสเตอร์ (Albert L. Hester : 1987) ได้กล่าวถึงปัญหาของการผลิตข่าวสารของประเทศในโลกรที่สาม ซึ่งหมายถึง ประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ในหนังสือ Handbook for Third World Journalist โดยแสดงให้เห็นถึงปัญหาที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกรที่สาม ยังคงต้องพึ่งพาอาศัยเทคโนโลยี ตลอดจนความรู้และวิชาการด้านการผลิตข่าวสารจากโลกตะวันตก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศยุโรปตะวันตก โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีหรือความรู้และวิชาการจากตะวันตกให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ในประเทศของตน

บทบาทของนักข่าวในโลกรที่สาม มีความแตกต่างกับบทบาทของนักข่าวในโลกรตะวันตก โดยที่ท่าอย่างใดที่จะนำข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ไปสู่บุคคลที่อยู่ในระดับนโยบาย จีน ดาร์ซี (Jean D'Arcy) ได้ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารในคริสต์ศวรรษที่ 20 นั้น เป็นแบบทิศทางเดียวและมาจากเบื้องบนซึ่งขาดความหลากหลาย การสื่อสารที่แท้จริงต้องมีลักษณะมีปฏิริยาต่อกัน

เฮสเตอร์ สรุปว่า นักข่าวในประเทศโลกที่สามต้องเข้าใจบทบาทของคนในอันที่จะมุ่งเน้นเหตุการณ์ที่จะสะท้อนสถานภาพ ตลอดจนความต้องการ ความมุ่งหวังและความหวาดกลัวของผู้คนในสังคม นักข่าวจึงมิใช่เพียงนำข้อมูลข่าวสารไปสู่ประชาชน แต่ยังต้องนำข้อมูลย้อนกลับสู่ผู้นำของชุมชนหรือของประเทศอีกด้วย ลักษณะการรายงานข่าวจึงต้องมีลักษณะที่ส่งข้อมูลจากบนสู่ล่าง และจากล่างสู่บน (Vertical Flow of Communication) รวมถึงการที่ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกันและกันได้ (Horizontal Flow of Communication) นอกจากนี้นักข่าวในโลกที่สามต้องเป็นอิสระไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของโลกตะวันตก โดยไม่มองเป้าหมายของการพัฒนาว่าต้องมีลักษณะเหมือนประเทศในโลกระวันตก และต้องรายงานข่าวภายในประเทศของตนอย่างสมดุลระหว่างเมืองและชนบท

เฮสเตอร์ ได้กล่าวว่า นักข่าวในโลกที่สามต้องตระหนักว่า ประชาชนในประเทศของตนนั้นยังขาดความรู้และยากจน จึงควรใช้สื่อของตนในการให้ความรู้และให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน ดังนั้นในการประเมินหรือกำหนดคุณค่าของข่าวสารเพื่อการนำเสนอสู่สาธารณชนไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเหมือนกับประเทศในโลกระวันตก โดยเฮสเตอร์ได้เสนอทางเลือกใหม่สำหรับประเทศในโลกระวันสามในการกำหนดคุณค่าของข่าวไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ต้องเป็นข่าวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนา (Development) ตามแนวคิดของ Hester หมายถึง

1.1 เนื้อหาข่าวสารที่ตรงกับความต้องการของประชาชน ซึ่งประชาชนต้องการให้รัฐบาลเข้าไปดูแล แก้ไขในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของตน

1.2 ข่าวสารที่สะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชนสู่ระดับนโยบาย เนื้อหาของข่าวต้องสะท้อนปัญหาต่าง ๆ หรือความต้องการของประชาชนเพื่อให้เกิดการตัดสินใจแก้ไขในระดับนโยบาย รวมทั้งเป็นข่าวสารที่ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นได้

1.3 ข่าวสารที่เสนอภาพความเป็นจริงของสังคมว่ามีปัญหาอย่างไร รวมถึง

ข่าวที่เกี่ยวข้องกับผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น ประชาชนยากจนในชนบท ชาวสลัม โสเภณี แรงงาน เป็นต้น

1.4 ข่าวที่ให้ความรู้เพื่อให้ประชาชนสามารถปรับตัวเอง เข้ากับสังคมรอบด้านและสถานการณ์ภายนอกอย่างรวดเร็ว

2. ต้องเป็นข่าวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) โดยต้องมุ่งให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับข่าวที่มีลักษณะเชิงสร้างสรรค์ เชิงพัฒนา และต้องละเลยเนื้อหาสาระที่ไม่สร้างสรรค์ และในเชิงลบ

3. ต้องเป็นข่าวกระตุ้นให้เกิดความภูมิใจในชาติ และเอกภาพของชาติ (National Integration)

4. ต้องเป็นข่าวที่ให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย เกษตรกรรม และเผยแพร่วัฒนธรรม (Education)

นอกจากนี้ เฮสเตอร์ ได้กล่าวถึง "การกระจายเสียง เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานของพื้นที่ชนบทในโลกที่สาม" (Broadcasting Serving the Needs of Rural Areas in the Third World) โดยได้สรุปถึงปัญหาความขาดแคลนอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการกระจายเสียง ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพและขาดการสนับสนุนจากรัฐบาล เฮสเตอร์ได้เน้นถึงการกระจายเสียง เพื่อให้เกิดการพัฒนานั้น ต้องทราบถึงความต้องการของประชาชนในชนบท ซึ่งต้องทำการวิจัยสืบเสาะหาข้อมูลเพื่อให้ได้ความต้องการที่แท้จริงและต้องเปิดโอกาสให้คนในชนบทได้มีโอกาสอภิปรายหรือโต้แย้งได้ ซึ่งในบางแห่ง เช่น อินเดีย มีการจัดกลุ่มอภิปราย หรือการจัดรายการในสถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ในท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

แนวความคิดในด้านข่าวสารของ Hester นี้ เป็นแนวความคิดที่นำมาใช้ในการศึกษาบทบาทของบรรณาธิการ ต่อการคัดเลือกข่าวโทรทัศน์ต่อการพัฒนาประเทศ เพื่อพิจารณาแยกแยะข่าวพัฒนาออกจากข่าวประเภททั่วไป ที่นำเสนอทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3, 5, 7, 9 และ 11 เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า แนวคิดของ Hester เป็นแนวคิดที่เหมาะสมต่อสภาพการณ์

ของประเทศไทย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรมยังขาดความรู้และมีฐานะยากจน ข้าราชการด้านพัฒนาจากสื่อวิทยุโทรทัศน์จึงเป็นส่วนหนึ่ง ที่มีความสำคัญในการให้ความรู้ข่าวสาร แก่ประชาชนเพื่อเกิดการพัฒนาในระยะยาวได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงทิพย์ วรพันธ์ (2531) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ชาวโทรทัศน์ สภาพแวดล้อมไทย วิธีการเผยแพร่กระจายและการรับรู้ จากการวิจัยพบว่า การศึกษาคัดเลือกและการจัดลำดับ ข่าวของสถานีโทรทัศน์แต่ละสถานี บรรณาธิการข่าวของทุกสถานี ต่างคัดเลือกข่าวเพื่อออกอากาศอย่างระมัดระวังมิให้ผิดไปจากนโยบายของสถานีโทรทัศน์ รวมถึงนโยบายการเสนอข่าวของฝ่ายข่าว นอกจากนี้การคัดเลือกข่าวยังต้องสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และนโยบายจากผู้บริหารระดับสูงของทางราชการ ที่มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการดำเนินงานของสถานี

ในกระบวนการทำข่าวโทรทัศน์ประจำวัน พบว่า ก่อนออกอากาศ บรรณาธิการข่าวมักต้องตัดข่าวทั้งภาพและเนื้อหาออกไปราวร้อยละ 15-20 เพื่อให้ลงตัวพอดีกับเวลาออกอากาศ เท่ากับต้องตัดสินใจทำข่าววันต่อวัน และมีการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงข่าวฉบับพลัน เมื่อได้รับการแสดงออกว่าไม่เห็นด้วยจากผู้บริหารระดับสูง

สำหรับการแพร่กระจายข่าวโทรทัศน์ พบว่า ชาวโทรทัศน์มีโครงสร้างที่กำหนดคงที่ ประกอบด้วย ใต้เต็ลประเภทของต่าง ๆ เรียงตามลำดับที่ ที่ประชุมข่าวเห็นชอบร่วมกัน ส่วนวิธีการแพร่กระจายนั้น ในกระบวนการทำข่าวประจำวันมีลักษณะซับซ้อนขึ้น มีผู้เรียบเรียงข่าว มีการประชุมข่าวและเน้นการรายงานข่าวจากแหล่งข่าวหรือสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ ด้วยเสียงของผู้สื่อข่าวหน้ากล้องมากขึ้น

ในส่วนของการศึกษาเรื่องการรับรู้ข่าวสารของผู้ผู้ชม จากการวิจัยพบว่า ในด้านเนื้อหาประจำวันภาคหลักคือ ภาค 20.00 น. ผู้ผู้ชมจะได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นข่าวในประเทศ

มากกว่าข่าวต่างประเทศ ข่าวหนัก (Hard News) ได้แก่ ข่าวที่มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการพัฒนา กิจกรรมของกองทัพ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ การประชุมระดับนานาชาติ และปัญหาสังคม ข่าวเหล่านี้จะนำเสนอมากกว่าข่าวเบา (Soft News) หรือข่าวอุบัติเหตุ ข่าวภัยพิบัติ ศิลปะ บันเทิง วิทยาศาสตร์ การศึกษา เหตุการณ์หรือกิจกรรมสังคม กิจกรรมศาสนา กิจกรรมตามเทศกาล พยากรณ์อากาศ และกีฬา ทั้งนี้เนื่องจากสถานีโทรทัศน์ไทยให้ความสำคัญในการมุ่งเสนอข่าวที่เป็นเรื่องราว ที่เป็นสาระประโยชน์ควรค่าแก่การรับรู้มากกว่าข่าว หรือเรื่องราวที่มนุษย์สนใจ (Human Interest) และต้องการรับรู้ นอกจากนี้ในบรรดาข่าวในประเทศ ผู้ชมจะได้รับรู้ข่าวระดับประเทศ หรือระดับชาติ มากกว่าข่าวระดับท้องถิ่น

อรนุช เลิศจรธารักษ์ (2529) ได้ทำการวิจัย เรื่อง โทรทัศน์ : วิธีคัดเลือกและจัดลำดับของข่าวของสถานีโทรทัศน์ในกรุงเทพมหานคร พบว่า วิธีการคัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญของข่าว ขึ้นอยู่กับหัวหน้าฝ่ายข่าวและบรรณาธิการข่าวซึ่งยึดหลักการบริหารงานนโยบายวัตถุประสงค์ของสถานีโทรทัศน์และกฎหมายว่าด้วยระเบียบการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เป็นแนวทางในการคัดเลือกและจัดลำดับของข่าว

ส่วนในเรื่องการจัดกำหนดวาระประเด็นสำคัญของข่าว (Agenda Setting) ข่าวพระราชกรณียกิจจัดอยู่ในลำดับแรก ลำดับรองลงมาคือ ข่าวรัฐบาล เน้นความสำคัญที่ตัวบุคคลในวงการรัฐบาลและกิจการทหาร ลำดับที่สามคือ ข่าวการเมือง แต่สถานีโทรทัศน์ทั้งสามสถานีให้เวลากับข่าวการเมืองน้อยที่สุด ลำดับที่สี่คือ ข่าวพัฒนาซึ่งเป็นข่าวเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเกษตร อนามัย อุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย การศึกษา ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ฯลฯ และลำดับที่ห้าคือ ข่าวทั่วไปซึ่งเป็นข่าวเกี่ยวกับอุบัติเหตุ อุบัติภัย อาชญากรรม ข่าวสังคม และอื่น ๆ สำหรับทิศทางการจัดกำหนดประเด็นสำคัญของข่าว เริ่มจากสื่อมวลชนไปสู่ประชาชน

ศุภากร เพ็ชรคง (2533) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ข่าวเมืองหลวง

ชาวท้องถิ่นและชาวระดับชาติ ในรายการข่าวโทรทัศน์ไทย พบว่า ลักษณะการเสนอข่าวและเนื้อหาข่าวในประเทศของสถานีโทรทัศน์แม่ข่ายที่อยู่ในกรุงเทพมหานครทั้ง 5 สถานีนั้น ชาวบุคคลหรือวีสดูระดับชาติจะได้รับการนำเสนอมากกว่าและมีความยาวมากกว่า ชาวบุคคลหรือวีสดูระดับท้องถิ่น ชาวการเมืองมีความยาวในการนำเสนอมากที่สุด สถานที่ในการเกิดข่าวในด้านความยาวและจำนวนของข่าวพบว่า สถานที่เกิดข่าวในเมืองหลวงได้รับการนำเสนอมากที่สุด ทั้งในด้านความยาวและจำนวนของข่าว และชาวระดับชาติได้รับการจัดระดับความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ลักษณะการไหลของข่าวสารโดยที่สถานีโทรทัศน์แม่ข่ายอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่งกระจายสัญญาณภาพไปทุกพื้นที่ภายในประเทศ จึงมีลักษณะการกระจายข่าวสารอย่างไม่สมดุลย์ การเสนอข่าวระดับท้องถิ่นเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงและมีปริมาณน้อยกว่าชาวระดับชาติและชาวระดับเมืองหลวงมาก

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย